

Живојин Станојчић

ЈЕЗИЧКЕ ОЗНАКЕ “БЕЗЛИЧНОГ” И “ОПШТЕГ” КОД ЊЕГОША И АНДРИЋА

1.

Недавно сам имао прилике да, пишући о присуству Његошевог језика у активном језгру српског књижевног језика, управо на страницама ове публикације, истакнем да се језик овог великог црногорског песника може неоспорно окарактерисати као чврст елемент **континуитета** у развоју нашег књижевног језика. И мислим – рекао сам тада – с разлогом, јер је Његошев језик, као специфичан језички израз, уткан у развој нашег општег књижевног језика од самих његових почетака¹, и то – у форми црногорског књижевнојезичког изрази, као значајног елемента у конституисању српскохрватског модерног књижевног језика уопште².

Истицање ове чињенице увек је актуелно, вероватно и зато што је тумачење Његошевог језика изазован задатак за готово сваког лингвисту. У овоме тексту и ја се враћам једном своме ранијем испитивању. Овога пута актуализованом тачним уочавањем природе Његошевог језика, које је у једној својој полемици, формулисао Б. Остојић. Констатује се тамо: “Два различита књижевнојезичка нивоа присутна су у Његоше-

¹ В.: Б. Остојић, Из црногорске лексикографије и лексикологије, Никшић, 1992, 29, где се и као екстралингвистичка чињеница истиче: “Горостасна фигура Петра II Петровића Његоша уобличава и усмјерава свеукупна тамошња [црногорска – прим. Ж. Ст.] културна кретања. С тога су прилике у Црној Гори у сваком погледу, па и у култури [и њеном језику – прим. Ж. Ст.], далеко једноставније и јасније него другдје”.

² В.: Б. Остојић, О црногорском књижевнојезичком изразу, I, Никшић, 1985, и II, Никшић, 1999, 5-8, 40-41, 75-77, 82-85, 93.

вом Горском вијенцу. У функционисању је, с једне стране, народни говор црногорски, врло слојевити, пун стилских фолклорних одлика с богатом фразеологијом и, с друге стране – савремени књижевни језик с примјесама црквеног језика. У основици Његошева књижевног језика, као и Вукова, је језик народног стваралаштва и језик простог народа... И једном и другом књижевнојезичком нивоу у свом умјетничком остварењу Његош је дао животну снагу, живио је, осјећао и мислио тим језиком, што је уосталом први и неизоставни услов сваког правога књижевног језика... Поред општејезичке и дијалекатске компоненте, па затим и утицаја других језика, реализује се и поетска, која се преплиће са општекњижевном и дијалекатском компонентом. Њиховим комбиновањем и узимањем кад затреба по којег русизма, односно словенизма, Његош је уздигао своје домаће наречје давши му овлаш обиљежја општекњижевног српскохрватског језика. Није, дакле, то језик Његошева завичаја, па ни било које ближе или даље околине, већ пјеснички језик који се ‘мора посматрати на посебан начин’...”³

А то уздизање на ниво општег књижевног језика потврдило се у развиту књижевнојезичког дијасистема и могуће га је приказати и у унутарјезичким системима, и у екстралингвистичким чиниоцима. Међу овим другим, да одмах кажем, тај је чинилац анализа коју о језичкој страни једног језичког ствараоца дају други најистакнутији ствараоци књижевног језика, они који су и сами значајни фактори изградње тог истог књижевног језика, дакако – у временској дистанци која, природно, даје нове квалитете дијасистему, али му не прекида континуитет.

2.

(1) Унутарјезички систем у овом случају чиниле су језичке структуре које су ознака семантичких појмова “безлично”, “опште” и “непознато”. Њих сам својевремено детаљно анализирао, и то управо на језику П. П. Његоша и И. Андрића⁴, а резултате те анализе (уз пуну свест о томе да се и сама анализа делимично понавља) овде дајем у контексту указивања на улогу Његошевог језика у стварању сталног језгра модерног српског књижевног језика.

Што се тога, унутарјезичког, система тиче, рекао сам тада да је реч о језичким знацима – структурама које су ознаке и *сїања*, и *нейознаїої аїенса*, и *безличної*, што је подразумевало и појам *оїишиїеї*. Дао сам, да-

³ Б. Остојић, Прилози о Његошеву језику, Никшић, 1997, 167-168.

⁴ Ж. Станојчић, Синтаксичке студије, Никшић, 1990, 55-72.

кле, семантичку схему, што је значило да су се у разматрање узеле уз пасивне конструкције и све друге граматичке конструкције које иду у категорију “безлично”, као и да се систем безличних значења могао посматрати и тако што ће се повезати (а) искључиво синтаксичка средства означавања и са (б) лексичким средствима.

На тај начин, морфологију **безличног**, укључујући и **стање** пасивног, могао сам посматрати у синтаксичким јединицама **реченичног** нивоа.

(2) Екстралингвистичку страну ствари (у горе датом смислу) започео сам констатованем да се језичка факта која су предмет ове анализе могу описати за оба ова наша **језичка ствараоца** посебно, и независно. И тај је поступак и био примењен, у прва два дела анализе. Али – анализа је полазила од Андрићевог **израженог** (експлицитног) усвајања неких Његошевих (и, рекао сам тада – његошевских) модела језичког израза.

Другим речима, истакао сам, ово екстралингвистичко полазиште неодвојиви је део и саме лингвистичке анализе конкретног језичког материјала.

Отуда је било и логично екстралингвистички елеменат почети констатацијом да је Иво Андрић сасвим убеђено, и с разлогом **писао** да “има у нама дрхтај једног тона који тачно одговара ритму Његошевог десетерца, који се према њему односи као калуп (тј. – **модел**, казали би лингвисти, прим. Ж. Ст.) према одливку и који се на његов звук увек одазове, веран и непогрешан као лозинка”, те да генерације већ цитирају Његошове стихове не “у неком књижевном смислу речи”, него их употребљавају “као што употребљавају у говору толике народне изреке и узречице, не двојећи их од њих”⁵. И несумњиво је да је он, уз мисао Његошеву, на уму имао – Његошев језички израз. О томе сведочи и његово указивање на Његошев **десетерац** (јер шта је **стих** него чиста **језичка форма!**), а сведоче и Андрићева размишљања над Његошевом преписком, у којима се на више места истиче “овакав и сличан стилски одломак”, односно “реченица као што је ова...”⁶ – синтагме, дакле, које несумњиво указују и на Андрићево **уважавање** Његошевог језичког узраза, и на његову **повезаност са конкретним** остварењима Његошевог језика.

⁵ И. Андрић, *Вечна њприсујиноси Њејошева*, Сабрана дела, Књ. XIII, Просвета, Београд, 61 [Борба, XII/135, 8. VI 1947, 2].

⁶ И. Андрић, *Над Њејошевом њрејиском*, Сабрана дела, Књ. XIII, Просвета, Београд, 1981, 72-77 [Споменица посвећена 150 годишњици П.П. Његоша, Посебна издања САНУ, Књ. CCCLXVI/22, Београд, 1963].

С обзиром на чињеницу да су ове Андрићеве констатације изречене у времену интензивног његовог бављења **језичким питањима**, дакако, с гледишта његовог **стваралачког** интересовања, тј. у времену када је писао и о Вуковом стваралаштву⁷, и то – увек са посебним истицањем **језика** у томе, – несумњиво ћемо као лингвисти приметити да у датим констатацијама Иво Андрић, заправо, Његошевом језику приписује изузетну улогу у процесу који је, на пример, Stephen Ullmann означавао као **рејувенацију** одређених средстава у књижевном језику⁸.

Ове екстралингвистичке чињенице, како сам их конкретно дефинисао, дале су ми основа да узмем Његошев језик **Горског вијенца** и **Луче микрокозма** као основу на којој ћу посматрати изабране категорије граматичких и лексичких средстава, које сам напред навео, у поређењу са истим структурама у Андрићевом тексту сличне – **поетске** – природе. Анализа грађе несумњиво је утврдила и стварни **унутрашњи**, прво духовни, а онда и језички контакт међу ова два наша књижевна (и језичка) ствараоца различитих, и удаљених, епоха. Дакако, контакт који се логично може замислити само као Андрићева рецепција Његоша и њен одраз у Андрићевом језичком стваралаштву.

3.

(1) У основном облику пасивне конструкције (*йомоћни ілаіол + іарііициј іасивни*) у Његошевом језику Горског вијенца и Луче микрокозма (по издању Просвете, Београд, 1977, скр. = Гв., број стиха; Лм., Певање, број стиха) – а у класификацији по семантици лексеме – налазе се

(а) глаголи из семантичке категорије говорних делатности (вербалних активности) у најширем значењу тога појма, с примерима типа:

⁷ Из тога периода су, на пример, Андрићеве чланци: *О Вуку као јисцу*, Наша књижевност, I/2, Београд, 1946, 188-197; *Вук, реформатор*, Књижевност, I/II, 9-10, Београд, 1947, 178-186; *Вуков пример*, Политика, XLIV, 12715, Београд, 14. IX 1947, 3 итд.

⁸ St. Ullmann, *Language and Style*, Oxford, 1966, 171, где се каже: "It sometimes happens that a word which had fallen into disuse is revived and readmitted into literary language or even into ordinary speech. A number of obsolete terms, Shakespearean, Spenserian and others, were rejuvenated in this way by English writers during the Pre-Romantic and Romantic period. The history of the word *glee* may serve as a warning that what may be an archaism in the usage of one generation may cease to be archaic for the next." О сличном писао је и А. Белић, дефинишући принципски језичко стваралаштво појединаца, кад говори о Гетеу, Пушкину, Шекспиру, Толстоју, Његошу, Караџићу, Мицкијевичу, Словацком, у књизи *Око нашеј књижевної језика*, СКЗ, Београд, 1951, 19-21, 31, 45, 285.

Да, витеза сустопице трагически конач прати: / твојој глави *би суђено* за в’јенац се свој продати (Гв., 23-24);

(б) глаголи из категорије делатности блиских наведеној (вербалној), али и са ширим семантичким пољем које обухвата физичковербалне акције; тј. они глаголи који се, уместо говором / писањем, реализују гестом који је у блиској вези са говорном акцијом:

С внимањем сам земаљске мудраце / вопрошава, о судби човјека... / но њихове различне доказе / непостојност колеба ужасна: / све њих мисли наједно *сабрране* / друго ништа не представљају ми / до кроз мраке жедно тумарање (Јм, Посв., 61-68). – Све су наше главе *изабране*, / момци дивни исто ка звијезде (Гв, 269-270);

(в) глаголи чија је семантика секундарно изведена из круга физичке акције и стављена у сферу декларативног (нпр., акт праћен објављивањем):

Човјек *изінаї* за врата чудествах, / он сам чудо сачиња; / човјек *бачен* на бурну брежину (Јм., Посв., 71). – Сном *је* човјек *усіаван* тешкијем (Јм., Посв., 71). – Воље му *је* основ *іоложена* / на крилима непостојаности (Јм., Посв., 84-85). – Отпадници неба, *усірашени*, / пред блаженом побјегоше војском (Јм., V, 471-472);

(г) глаголи чија је семантика у сфери акције која се не мора везивати за вербалне акције:

Он једини у простору св’јетлом / у црну *је облачен* порфиру (Јм., I, 285-286). – Зла свакога најљуће крајности / под једном *су* у њ круном *сабрране* (Јм., I, 287-288). – Миријаде сјајнијех сунацах / о њему *су* светијем правилном / за свијетле власе *іовјешане* (Јм., II, 147-149). – Од твога *су* хода свештенога / богохулни *срушени* олтари (Јм., VI, 275-276). – Простор цјео у стара времена / *бјеше* св’јетлим *засуї* шаровима (Јм., IV, 101-102).

Са гледишта дистрибуције облика, врло је карактеристично да се “чиста” пасивна (она која је као таква – морфолошка категорија *іомоћни ілаїол + іасивни іарїициї*) у Горском вијенцу скоро и не јавља, осим у понеком усамљеном примеру, као што су они наведени горе у т. (а), из Посвете праху оца Србије, одн. у т. (б), из Кола. Па и ту се, у овом дру-

гом случају, може рећи да би принцип **дистрибуције**, као критеријум за сврставање појединих амбивалних језичких јединица, овај други пример ставио у категорију атрибута, а не пасивне конструкције (типичне). Дакле, управо онако како га, уз М. Решетара, А. Барца, В. Латковића и Ђ. Радовића, сврстава и проф. М. Стевановић у својим **Језичким тумачењима**⁹.

4.

(2) Глаголи ове семантичке сфере у језику наведених Његошевих дела реализују се и другим облицима за означавање безличности, пасивности, одн. потпуне уопштености агенса. Пре свега – **активним** обликом глагола са партикулом *се*, као што је то у примерима:

Нек *се* овај вијек *јорди* над свијема вјековима (Гв., 1). – У великим народима генију *се* гњ'ездо *вије* (Гв., 10). – Од Ђорђа *се* Стамбол *ијресе* (Гв., 21). – Страшило је слушат што *се ради* (Гв., 26). – Тако ли *се служи* отачеству (Гв., 222). – Да опширну видим колијевку / у којој *се* вјечност *одњихала* (Лм., I, 71-72). – Славогласно хорење музике.../ *иочело се бјеше* утишават (Л., II, 211-213),

– да само ових неколико, из великог броја примера, наведемо као тип.

Ту се, наравно, може говорити и о значењима која се у нашој науци дефинишу као медијална (средња) стања. Дакле – такође као **стања**. С тим што се и ту може подразумевати делатност (акција) [непознатог / неизреченог] **агенса** на стварима, више него спонтани процес, на који иначе упућује морфолошка ознака *се*, која несумњиво носи, како се то у лингвистици истицало, информацију о ограничавању радње у сферу појма чије је име у субјекту реченице¹⁰. Том чињеницом можемо објаснити значење **процеса**, које се намеће у перцепцији. Али се ипак иста конструкција (актив + *се*) у Његошевом језику испуњава глаголима без семантике процеса, а са семантиком **акције** уз коју се мора подразумевати и категорија агенса, познатог или непознатог, означеног или неозначеног.

⁹ М. Стевановић, Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца, САНУ, Посебна издања, Књ. CDXCIII/27, Београд, 1976, 38-40.

¹⁰ В.: В. Navranek, Genera verbi v slovanskych jazycych, I (1. část), v Praze, 1928, 23. В. и: М. Ивић, Један њроблем словенске синџајмајџике освешџен џтрансформационим мејшодом (граматџичка улоја морфеме се у срџскохрватџском језику, Јужнословенски филолог, XXV/1-2, Београд, 1961-62, 137-151.

(а) Тако се ту налазе прави глаголи значењске категорије *verba dicendi*, са примерима типа:

Без муке *се* пјесна *не* *испјоја* (Гв., 603);

(б) затим, глаголи чија семантика као примарно има значење вербалног изјашњавања, иако су могли прећи у глаголе са значењем геста, одн. обрнуто – глаголи чије значење физичке акције може прећи у значење вербалног чина:

Каж', владико, што ти везир пише: / већ нећемо да *се крије* ништа (Гв., 1074-1075). – Како име опширног простора / разумјети вама *се доуушића* (Лм., III, 153-154);

(в) и глаголи других, па и физичких, значењских сфера, са могућним вредносним везама (валенцама) у сфери декларативног (нпр., сазивања и сл.):

По побједи страшној над Сатаном / велико *се* собраније *сичече* у палату / цара превјечнога (Лм., VI,1-3).

И може се рећи да су овакви глаголи, као и других значењских сфера (*verba percipiendi* и др.) реализовани углавном у облику конструкције актива са речцом *се*. То показују и примери као што су

– за глаголе *чући*, *видјети*:

Ђе *се* гусле у кући *не чују*, / ту је мртва и кућа и људи (Гв., 162-1621). – Ал' *се* *виде* зраком облачени (Лм., I, 137);

– за глаголе ископати, сакупити:

Је ли му *се* кућа *ископала* (Гв., 2006). – *Сакуји се* војске као воде (Гв., 2594);

– за глаголе одњихати, рађати:

Да опширну видим колијевку / у којој *се* вјечност *одњихала* (Лм., I, 71-72). – Ђе *с' рађају* сунца и мирови (Лм., I, 78) – односно за многе такве: *крићи* (Лм. I,167), *сичаћи* (Лм. I, 241-242), *крейаћи* (Лм. II, 142-143), *свићи* (Лм. II, 171-172), *йочети* (Лм. II, 213) и сл.

(3) Форме за означавање непознатог агенса (који се подразумева у оним описаним конструкцијама које су у сфери пасива), па и за означавање високо уопштеног агенса (који се граничи са непознатим, када се дубински анализира), у ова два Његошева дела не ограничавају се на имплицирање у овим двома конструкцијама (помоћни глагол + партицип пасивни и актив + *се*). Језик ових дела изузетно је богат и другим формама, и у (А) граматичкој, и у (Б) граматичко-лексичкој сфери.

(А) У граматичкој сфери, тако, тај језик има:

(а) облик егзистенцијалног глагола било уз имплицирани субјекат у номинативу, или у другом неком падежу са садржином семантичког субјекта, било уз експлицирани његов облик:

И *није* им без неке невоље (Гв., 427). – Ту не *бјеше* јела изван леба (Гв., 1667). – Закон му *је* што му срце жуди (Гв., 1871). – Не, сердару, јошт *није* покоља (Гв., 2049);

(б) облике инфинитива у функцији субјекта, са егзистенцијалним глаголом и његовим именским делом предиката, одн. прилошким делом:

Страшило је *слушаи* што се ради (Гв., 26). – Из грмена великога лафу *изаћ* трудно није (Гв., 10);

(в) облике инфинитива глагола употребљене субјекатски уз егзистенцијални глагол *биџи* / *јесам* уопштене демонстративном заменицом *џо*:

Сљедоваи им ријеком крвавом / ... *џо* је бити једно или друго (Гв., 633-635). – Ал' тирјанству *сиџаи* ногом за врат, / довести га к познанију права, *џо* је људска дужност најсветија (Гв., 618-620).

(г) облике медијалних глагола по себи са допуном у облику инфинитива (који, иначе, допуштају и допуну *га* + презент):

С њима *џреба* овако *радиџи* (Гв., 70). – Не ваља се *биџи* кукавица (Гв., 185). – А без њих се *џословаи* не може (Гв., 313). – Јунаку се чешће путах *хоће* ведро небо *насмјаи* грохотом (Гв., 583-584). – Да се *хоће* ко *џосвадиџи* (Гв., 820);

(д) облике непосредног обраћања (реалном / замишљеном) саговорнику, тј. 2. л. једине, односно множине личних заменица, или глаголе са субјектом у тим лицима:

Трговац *џи* лаже са смијехом (Гв., 1122). – Шта *џе* људској вуче колијевци (Лм., I, 324). – С обе стране бесмртне војнике / на гомиле *видиш* поваљене (Лм., V, 64). – *Виђи* врага су седам бињишах (Гв., 1). – Да, кад главу *раздробиш* тијелу, / у мучењу издишу членови (Гв., 47-48). – *Угри* врага, не *осџав* му трага, / али *џуби* обадва свијета (Гв., 301-302). – Онда *џи* се у правилне дуге / свију сфером неба блаженога (Лм., II, 171-172).

У овим последњим примерима, заправо, садржана је категорија граматичке метонимије, она заснована на најпотпунијем носиоцу значења **блискости** – на 2-ом граматичком лицу, које стоји у опозицији према

говорном лицу¹¹. Она је, као таква, и основа уопштавања **агенса**, односно уопштавања (па тиме и обезличења) стања до којег је субјекат доведен. Наравно, она је основа и уопштавања предикатом изреченог стања.

(Б) У граматичко–лексичкој сфери Његошев језик у ова два дела има:

(а) неодређено-упитне, одричне, опште заменице, било саме, било као атрибути именица:

Укрешите *који* да пушимо (Гв., 954). – *Ко* потоке може оставити (Гв., 1109). – *Свако* гледа што ће чут од тебе (Гв., 511). – *Ко* на брдо, ак’ и мало стоји / више види но *онај* под брдом (Гв., 524-525). – Чашу меда још *нико* не попи (Гв., 563). – *Што* се црним задоји ђаволом, / обешта се њему довијека (Гв., 685-686). – *Ко* издао, браћо, те јунаке / рђа му се на дом распртила (Гв., 2434-2435). – *Ко* ће тебе разумијети, творче (Лм., II, 35). – *Некакво* ме својство дигло тамо, / *некакав* ме свети магнет тегли (Лм., I, 109-110);

(б) облике 3. л. множине глагола, с имплицираним или експлицираним у контексту субјектом:

А како те *рањаху*, војвода (Гв., 1665);

(в) медијалне глаголе ео ipso, тј. глаголе са лексичким значењем медијалности:

Више *ваља* дан клањања један / но крштења четири године (Гв., 896-897). – Туд лисичја *не њреба* курјаку (Гв., 856). – Што јастребу *оће* наочали (Гв., 857);

(г) облике квалификативног императива који се радња приписује 2-ом лицу једнине, чиме се, као граматичком метонимијом, уопштава вршилац и тиме чини неодређеним (генерализованим до неодређености):

Ту не бјеше јела изван леба, / но *донеси* некакве преслачке, / па три уре *лижи* докле *ручај* (Гв., 1668-1669). – Па *јојини* у оно господство, / *сиушии* куље, а *обриви* брке, / а *јоси* се по глави пепелом (Гв., 1682-1684);

– тј. форме из народних говора, и иначе узете у вуковски тип језичког израза¹².

¹¹ В.: R. Jakobson, Selected Writings, II, The Hague-Paris, 1971, 134, 137.

¹² В.: М. Павловић, *Сјил Вука Караџића*, Јужнословенски филолог, XXVI/1-2, Београд, 1963-1964, 9 и д.

5.

По себи се разуме, већ по основној законитости и услову који се морају задовољити да би два говорника припадала једној заједници, да П. П. Његош и Иво Андрић не могу излазити из **истог** језичког оквира (о чему не треба ни говорити), и у томе они морају бити једнаки, наравно, узимајући у обзир принцип *mutatis mutandis* – чињеницом језичкоисторијског развоја.

Отуда у језику **Ива Андрића**, узетом из истоврсне с Његошевом, дакле – из поетске врсте текста, тј. из дела **Ех Ронто, Немири, Лирика** (Сабрана дела, књ. XI, “Просвета”, Београд, 1981) – и не морамо посебно, бар за сврхе овога поређења, анализирати и типичне форме као што је **основни облик** пасивне конструкције (помоћни глагол + партицип пасивни), одн. активна конструкција са партикулом *се*. Рецимо, као што су оне које прво наводимо из Његошевог језика, тј.

(а) глаголе из семантичке категорије *verba dicendi*, *verba sentiendi* и других сличног значења у најширем значењу тога појма, с типичним примерима:

Њима је брзо *суђено*, као што су и сами судили
(Лир., 192). – То не значи да *ћемо бићи “разочарани”*
(Лир., 212). – *Суђен сам* на самоћу (Брегови, 112), одн.
Испрва се судило по старим параграфима (Лир., 192).

Па, не морамо, дакако, наводити ни Андрићеве примере аналогне примерима из категорија које смо побројали код Његоша у свим категоријама а у њиховим одељцима означеним са (б), (в), (г) и (д). Таквих је, природно – у смислу горе наведене аксиоматске константе – много. То је и исказ: *И то би њримљено* (Лир., 192), и исказ: *Зашто је човјеку само дано* да може да замрзи на свој живот (ЕхР, 11), и исказ: *Зайрављен си сновима* (ЕхР, 79), и исказ: *Не сећа се човек / Онога што би хтео* (Лир., 166), и исказ: *У снијегом засутој просјелини албанских гора, пао је мрки брајн мој* (Лир., 174) и многи други¹³.

Али – узимајући почетни екстралингвистички моменат у обзир: онај отисак модела који Андрић види у језичкој пракси народа, а који сам напред истакао – ипак се може уочити и упадљиви **заједнички** узус.

(1) И Андрић, као и Његош, уопштеност агенса (која често значи непознатост / неозначеност) изражава релативно често **граматичком метонимијом** (синегдошког типа) –

(а) облицима једине за множину: *Не сећа се човек / Онога што би*

¹³ В. детаљно: Ж. Станојчић, Синтаксичке студије, Никшић, 1990, 65-70.

хтео (Лир., 166);

(б) облицима непосредног обраћања (тј. 2-им лицем једине / множине) – за случајеве уопштавања неких његових констатација: Многo *самујеш* и дуго *ћуиши, сине мој, заирављен си* сновима (ЕхР, 79). – А на крају сви ће *вам* се путеви сплести (Лир., 253);

(в) 3-им лицем множине са имплицираним субјектом: *Побусају* нам гроб и *забиљеже* нам га / Парчетом камена (Лир., 190).

Оба наша ствараоца на исти начин узимају ову језичку форму, која се заснива на највећој **блискости**, односно на најпотпунијим знацима-носиоцима те блискости, а њих чини **говорно** лице са категоријама које се на синтаксичком нивоу одређују **према њему**, значи – 2. и 3. граматичко лице. То су морфолошке категорије које по Јакобсоновом принципу блискости и “кондензације” приближавају дате појмове слушаоцу, односно читаоцу¹⁴. Налазимо, дакле, у њиховом **објективно језички** израженом схватању употребе датих средстава – сасвим јасну подударност.

(2) Уз то, својевремена моја анализа учврстила ме је у уверењу да је – баш као и напред истакнути екстралингвистички фактор Андрићевог израженог схватања о присуству Његошевог језика у одређеном слоју језика којим се сви служимо – поуздан показатељ те подударности и један језичкодистрибутивни елеменат анализираних текстова.

Наиме, пасивна конструкција *јомоћни љајола + иарџициј љасивни* у језику Његошева два дела, уз напред поменуте изузетке (в. 3.1.б), **сва** је у језику **Луче микрокозма**, тексту изразито филозофске рефлексije. Све што је њоме ту речено, у **Горском вијенцу** речено је **другим средствима**, првенствено стандардном вуковском (народном) структуром *акџивни облик љајола + се*¹⁵. У Андрићевом овде анализираном тексту, који је **сав у истој сфери** у којој је и Његошева **Луча**, обе пасивне конструкције су заступљене, при чему за значења са имплицираним агенсом преовлађује структура са пасивним партиципом.

Екстралингвистичка чињеница Андрићеве дефиниције његошевских модела у српском књижевном (и народном) језику, коју сам у почетку истакао, и језичке чињенице реализоване у датим (истоврсним) текстовима, уз узимање у обзир и временског чиниоца – сигурно упућује на

¹⁴ R. Jakobson, o. c., 134-137, 256. В. и: А. Белић, О језичкој природи и језичком развитуку, I, Изабрана дела Александра Белића, Београд, 1998, 216-217, 243-254.

¹⁵ В.: В. Ст. Караџић, *Српска грамаџика* (уз Српски рјечник из 1818), “Просвета”, Београд, 1966, стр. LIII-LIV, LVI. В. и: М. Стевановић, *Језик у Вукову делу и савремени српскохрватски књижевни језик*, Јужнословенски филолог, XXVI / 1-2, Београд, 1963-1964, 133-134.

оправданост констатовања да је Његош уграђен и у модерни језик Андрићеве, дакле – и наше епохе. Ова чињеница сигурно је једна од константи и нашег књижевног језика, као што је то константа књижевних језика уопште.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Андрић, И., *Вечна њприсујносѝ Њејошева*, Сабрана дела, Књ. XIII, Просвета, Београд, 1981.
2. Андрић, И., *Над Њејошевом њрејиском*, Сабрана дела, Књ. XIII, Просвета, Београд, 1981.
3. Белић, А., *Око нашег књижевног језика*, СКЗ, Београд, 1951.
4. Белић, А., *О језичкој природи и језичком развѝтку*, I, Изабрана дела Александра Белића, Београд, 1998.
5. Ивић, М., *Један њроблем словенске синѝаѝмаѝике освейљен њтрансформационим мейодом*, Јужнословенски филолог, XXV / 1-2, Београд, 1961-1962, 137-151.
6. Jakobson, R., *Selected Writings*, II, The Hague – Paris, 1971.
7. Караѝић, Вук, Ст., *Српска граматиѝа* (уз Српски рјечник, 1818), Просвета, Београд, 1966.
8. Остојѝић, Б., *Из црногорске лексѝкографије и лексѝкологије*, Нѝкшић, 1992.
9. Остојѝић, Б., *Прилози о Њејошеву језѝку*, Нѝкшић, 1997.
10. Остојѝић, Б., *О црногорском књижевнојезичком изразу*, I, Нѝкшић, 1985, и II, Нѝкшић, 1999.
11. Павловић, М., *Сѝил Вуѝа Караѝића*, Јужнословенски филолог, XXVI/1-2, Београд, 1963-1964.
12. Станојѝић Ж., *Сѝntaxичке студије*, Нѝкшић, 1990.
13. Стевановић, М., *Језѝк у Вуѝову делу и савремени срѝскохрваѝски књижевни језѝк*, Јужнословенски филолог, XXVI / 1-2, Београд, 1963-1964, 73-150.
14. Стевановић, М., *Језѝчка тумачења у коментарима Њејошева Горског вијенѝа*, САНУ, Посебна издања, Књ. CDXCIII/27, Београд, 1976.
15. St. Ullmann, *Language and Style*, Oxford, 1966.
16. Navranek, V., *Genera verbi v slovanskych jazycyech*, I (1. ѝast), v Praze, 1928.

Грађа:

1. Његош, П. П., *Горски вијенац и Луча микрокозма*, Просвета, Београд, 1977.
2. Андрић, И., *Ex Ponto, Немири, Лирика*, Сабрана дела, Књ. XI, Просвета, Београд, 1981.

Živojin Stanojčić

LANGUAGE SIGNS OF “IMPERSONAL” AND “GENERAL” IN THE
LANGUAGE OF NJEGOŠ AND ANDRIĆ

S u m m a r y

Author is making a parallel between the forms designating the notions of “impersonal” and “general” in the poetic texts of P.P. Njegoš and I. Andrić. He found that there is a great similarity in two writers’ usage of language vehicles that are in the domain of grammatical metonymy. Starting from Ivo Andrić’s explicit statements that the “Njegoš’s verses were cited as so many folklore proverbs during the life of many generations” and that “the tone of Njegoš’s ten-syllabic verse is a model exactly corresponding to our sense of rhythm”, as well as introducing the principle of *mutatis mutandis* factor, author is concluding that the language of P.P. Njegoš, in its form of the Montenegrin idiom, is a solid element of the very nucleus of Serbian literary language.

Д. Карацић, *Јуџарњи зайис*, 1999